

UDK 930.23 (497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 24. studenog 2000.

Dr. sc. Ljubomir ZOVKO, redoviti profesor,
Pravni fakultet u Mostaru

BIH U VRIJEME STVARANJA KRALJEVINE SHS 1918. GODINE

Krajem Prvog svjetskog rata, u jesen 1918. godine, u uvjetima potpunog raspada Austro-Ugarske Monarhije, na južnoslavenskim prostorima koji su do tada bili u sastavu te monarhije (Slovenija, Hrvatska i BiH), organizira se jedna nova državna tvorevina pod nazivom Država Slovenaca, Hrvata i Srba, s glavnim organom vlasti Narodnim vijećem, sa sjedištem u Zagrebu. To najviše tijelo nove države konstituirano je 5. i 6. listopada 1918. godine. Nekoliko dana nakon toga ono je objavilo da je ono "*političko predstavništvo svih Slovenaca, Hrvata i Srba koji žive u Hrvatskoj, Sloveniji s Rijekom, u Dalmaciji, BiH, Istri, Trstu, Kranjskoj, Goričkoj, Štajerskoj, Koruškoj, Bačkoj, Banatu, Baranji i Međimurju i po ostalim krajevima jugozapadne Ugarske s programom ujedinjenja u narodnu slobodnu i neovisnu državu*".¹

U objavi Narodnog vijeća, izdanoj narodu Slovenaca, Hrvata i Srba, između ostalog je istaknuto da je Narodno vijeće po terminologiji onog vremena "od ovoga časa, opunomoćeno" da "od svih narodnih stranaka i grupa, preuzima u svoje ruke vođenje narodne politike. Od sada neće u općim narodnim pitanjima ni jedna stranka, ni grupa, ni parlamentarna skupina više voditi nikakve posebne politike ni zasebno stupiti u pregovore sa faktorima izvan naroda, nego će se u svim pitanjima ubuduće jedini predstavnik i odlučni činilac biti Narodno vijeće". Pored toga, u objavi je odlučno zahtijevano "ujedinjenje cjelokupnog našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na ma koje pokrajinske i državne granice, u kojima danas živi - u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu uređenu na načelima političke, ekonomske demokracije, što u sebi sadržava dokidanje svih socijalnih i ekonomskih nepravda i nejednakosti".²

Na zasjedanju Hrvatskog sabora 29. 10. 1918. godine donesena je odluka da se "Dalmacija, Hrvatska i Slovenija s Rijekom proglašavaju posve nezavisnom državom prema Ugarskoj i Austriji, te prema modernom načelu narodnosti pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu SHS na cijelom etnografskom području toga naroda, bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas žive".³

¹ Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, II., Zagreb 1999., 74.

² Isto, 76.

³ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., 61-62.

Treba istaknuti da su se u tom poratnom vremenu u pregovorima hrvatskih i srpskih političkih krugova o formiranju zajedničke jugoslavenske države sudarila dva gotovo nepomirljiva stajališta. Hrvatski politički krugovi su u biti zagovarali veći ili manji stupanj autonomnosti za Hrvatsku republiku u zajedničkoj državi. Nasuprot hrvatskoj političkoj kulturi sporazumijevanja i dogovaranja Hrvati su se sukobili s novim protivnicima čiji stil je bio sila, arogancija i diktat. Među srpskim političarima nije bilo republikanaca, svi su oni bili monarhisti. Opijeni trijumfalizmom koji se razvio u tri pobjedonosna rata vođena u proteklih 6 godina (1912.-1918.), skloni militarizmu, razvijali su kult jedinstvene centralističke države, a Hrvati, većinom skloni pacifizmu, željeli su konfederaciju.⁴

Što se tiče Bosne i Hercegovine, u Plenum Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba iz te pokrajine ušlo je 18 predstavnika.⁵ U Središnji odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba ušlo je 6 bosanskohercegovačkih predstavnika izabranih između članova koji su birani u Plenum, i to: dr. Jozo Sunarić, Vojislav Šola, dr. Milan Jojkić, Šćepan Grdžić, fra Ljubomir Galić i dr. Luka Čabrajić.⁶ Muslimanski građanski političari u Bosni i Hercegovini su oštro prosvjedovali što su Muslimani bili potpuno neravnopravno zastupljeni u prvim predstavničkim organima Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Ubrzo nakon tih prosvjeda u Središnji odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba izabrani su dr. Halidbeg Hrasnica i Hamid Svrzo.⁷

Poslije povratka bosanskih zastupnika iz Zagreba osnovan je u Sarajevu 20. listopada 1918. godine Glavni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu.⁸

Neposredno nakon toga, 31. listopada 1918. godine, konstituirano je Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu.⁹ Prvog studenog 1918. godine zemaljski poglavnik Sarkotić, uz nazočnost visokih vojnih dužnosnika, predao

⁴ Isto, 63.

⁵ Kasim Isović, *Struktura i funkcioniranje organa državne uprave u BiH u vremenu od 1918. do 1924. godine*, Glasnik Arhiva i društva arhivista BiH, godina II., knjiga II., Sarajevo 1962, str. 26.

⁶ Isto.

⁷ O zastupljenosti Muslimana u prvim predstavničkim organima Države Slovenaca, Hrvata i Srba, opširno vidi, Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1974, str. 28 - 42; usp. Muhamed Hadžijahić, *Od tradicije do identiteta - Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana*, Sarajevo 1974, str. 223 - 224.

⁸ Članovi Glavnog Narodnog vijeća za BiH bili su: Gligorije Jeftanović - predsjednik, dr. Jozo Sunarić - dopredsjednik, dr. Savo Ljubibratić - sekretar, Hamid Svrzo - tajnik, Vasilj Grdžić, Kosta Kujundžić, Vojislav Šola, Danilo Dimović, Vjekoslav Jelavić, fra Ljubo Galić, dr. Vojislav Besarović, fra Didak Buntić, dr. Luka Čabrajić, dr. Vladimir Čorović, Karlo Cankar, Đuro Džamonja, Simo Eraković, dr. Milan Jojkić, Dušan Kecmanović, Pero Stokanović, Smajo Čemalović, Salih Bašić, Maksim Đurković i Šćepan Grdžić. (Arhiv BiH, Narodna vlada Slovenaca, Hrvata i Srba za BiH, br. 2106/1919, u daljnjem tekstu ABiH, NVBiH.)

⁹ Predsjednik Narodnog vijeća bio je Gligorije Jeftanović, dopredsjednici dr. Halidbeg Hrasnica i dr. Jozo Sunarić, a tajnici Savo Ljubibratić i Hamid Svrzo. (Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, Beograd 1964, str. 432).

je upravu zemlje Narodnom vijeću. Neposredno nakon toga, 3. studenog 1918. godine, imenovana je prva bosanskohercegovačka Narodna vlada u koju su ušli Atanasije Šola, predsjednik, Danilo Dimović, povjerenik za pravosuđe, dr. Mehmed Spaho, povjerenik za obrt i trgovinu, poštu i brzojav, Vjekoslav Jelavić, povjerenik za zdravstvo, dr. Tugomir Alaupović, povjerenik za prosvjetu i bogoštovlje, Stevo Žakula povjerenik za prehranu, Vaso Ristić, povjerenik za financije, Vasilj Grdžić, povjerenik za organizaciju Narodnog vijeća i Šćepan Grdžić, povjerenik za narodnu obranu.¹⁰ U proglasu Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba od 2. studenog 1918. godine, kojim narodu priopćava o formiranju Narodne vlade u Bosni i Hercegovini, različita je podjela povjereništava između pojedinih povjerenika, od naprijed spomenute. U proglasu nije spomenuto povjereništvo za organizaciju narodnih vijeća, te povjereništvo za narodnu obranu. Pored toga naglašeno je da je mjesto povjerenika za socijalnu skrb rezervirano za Socijaldemokratsku stranku, te da je za predsjednika Vrhovnog suda imenovan dr. Halidbeg Hrasnica.¹¹ Trećeg i četvrtog studenog 1918. godine Narodna vlada je poslala svim okružnim oblastima, kotarskim uredima i kotarskim ispostavama službeni akt u kome se između ostalog ističe da Narodna vlada "današnjim danom preuzima poslove zemaljske uprave", te da je njena prva i osnovna obveza "da se u čitavoj zemlji javni mir, red i sigurnost bezuvjetno uzdrži". U svezi s tim, svim se okružnim oblastima, kotarskim uredima i ispostavama nalaže da u tu svrhu "u svakom mjestu, bezodvlačno u sporazumu sa najviđenijim nekompromitiranim osobama sviju vjera i u sporazumu s oružničkim zapovjedništvima uspostave okružne odnosno kotarske i mjesne odbore Narodnog vijeća, te izabranim članovima pismene legitimacije uruče".¹² Istodobno je Glavni odbor Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu izdao proklamaciju u kojoj se između ostalog apelira na narod u Bosni i Hercegovini da bude "milostiv i velikodušan", te da "oprosti i zaboravi sve nevolje i uvrede" i ne da nikome da njegov "glas u slobodi osramoti i ukalja". Pored toga, u proklamaciji je posebno istaknuta nepovredivost privatnog vlasništva, jer je naglašeno "čuvaj svačije dobro i imetak, čuvaj osobnu slobodu i sigurnost svakog građanina".¹³ Ovakvi i slični proglasi nisu u tom prevratnom razdoblju mogli suzbiti i utišati revolucionarna previranja posebno među seoskim stanovništvom koje je od nove države s velikim nadama očekivalo rješenje agrarnog pitanja. Zato je upravo u Bosni i Hercegovini bilo jako izraženo buntovničko i revolucionarno raspoloženje najvećeg dijela seljaštva, a očitovalo se uglavnom u odbijanju plaćanja haka, odnosno eksfeudalnih obveza, pri čemu nisu bili rijetki slučajevi napada na osobnost i imovinu zemljoposjednika.¹⁴

¹⁰ ABiH, NVBiH, br. 13 435/1918.

¹¹ Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, str. 456.

¹² ABiH, NVBiH, br. 13381/1918.

¹³ Branko Petranović - Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1984, Zbirka dokumenata*, Beograd 1985, 93.

¹⁴ Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 35.

Glavni odbor Narodnog vijeća u Bosni i Hercegovini odmah po svom osnivanju nastoji organizirati kotarske odbore i druge niže područne organe vlasti u svim krajevima Bosne i Hercegovine. Odbor je izradio "Nacrt organizacije kotarskih odbora Narodnog vijeća", kojim je regulirao osnivanje pododbora Narodnog vijeća. Osnovni zadatak područnih organa vlasti, kotarskih odbora i drugih nižih upravnih tijela bio je da se pobrinu kako znaju i mogu "za zaštitu osoba i imovine svih naših državljana bez razlike",¹⁵ te da u narodu radi na promidžbi i širenju ideje o stvaranju jedinstvene narodne države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Pored toga, zadatak tih novih organa vlasti je bio raditi na stvaranju narodne vojske, organizacije ishrane pučanstva i održavanju javnog reda i mira.¹⁶ Prema odredbama sastav Glavnog odbora Narodnog vijeća nije bio posebno normiran, dok su se kotarski odbori obično sastojali od 12 do 20 osoba, već prema potrebi, a seoski obično od 6 osoba, s tim što kotarski odbori postavljaju povjerenike na selu. Svaki odbor je birao svog predsjednika, dopredsjednika i poslovođu, a s obzirom na potrebu i mogućnosti, mogao je osnivati i referate za političko-prosvjetni rad, za osnivanje narodne vojske i sl.¹⁷

U nedatiranom brzojavu koji je Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu uputila "na sve državne javne upravne oblasti i na kotarske, mjesne i seoske odbore narodnog vijeća", između ostalog, istaknuto je da će se "do dalje odredbe kojom će se potanko utvrditi odnos između kotarskih, mjesnih i seoskih odbora, s jedne strane, i redovnih upravnih vlasti, s druge strane", primjenjivati "princip sporazumnog rada". Redovite upravne vlasti, sudovi, poštanski i brzojavni uredi, organi željeznica, oružništva, redarstva šumske i rudarske uprave kao i svi drugi javni organi, zadržavaju, u interesu pravilnog razvijanja javne uprave, svoju dosadašnju nadležnost, a kotarski mjesni i seoski odbori pozvani su samo da "savjetom i sporazumnom suradnjom pomažu rad javnih organa". Zadatak kotarskih, mjesnih i seoskih odbora nije bio da se izravno miješaju u rad redovitih upravnih organa, nego im je svrha "da sporazumno s tim vlastima svojim organizacijskim radom i ugledom u narodu što svojiskije porade oko normalnog vršenja uprave, naročito u pitanju mira, reda i prehrane, čuvanja javnih i privatnih dobara i da ih u tom pravcu najizdašnije podupiru". U pitanju namještenja, premještenja i otpuštanja činovnika i ostalih službenika odlučuje jedino Narodna vlada, koja "imade ovlaštenje Glavnog odbora Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu da vrši upravu u zemlji i koja u svim pitanjima postupa u sporazumu s Glavnim odborom Narodnog vijeća".¹⁸

Kada govorimo o djelovanju upravnih organa vlasti koji su nastavili svoj rad i nakon prevrata, veoma je teško odgovoriti na pitanje do kada su oni djelovali. Tako se u jednom dopisu Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu ministru unutarnjih poslova

¹⁵ Ovdje se vjerojatno mislilo da je u to prevratno vrijeme glavni zadatak područnih organa vlasti bio da se ravnopravno zaštite osobe i imovina kako srpskog i hrvatskog, tako i muslimanskog stanovništva BiH.

¹⁶ Kasim Isović, n. dj., str. 27.

¹⁷ Isto, str. 28.

¹⁸ ABiH, NVBiH, br. 13587/1918.

u Beogradu, od 30. ožujka 1920. godine, predlaže spomenutom ministarstvu umirovljenje mostarskog okružnog načelnika Murka Mihajla koji je jedini okružni načelnik bivšeg austrijskog režima još u vlasti, "te već kao takav ne može da odgovori današnjim prilikama".¹⁹ Iz ovog dopisa Zemaljske vlade jasno je vidljivo da spomenuti mostarski okružni načelnik nije nakon prevrata smijenjen, već se Ministarstvu unutarnjih poslova predlaže njegovo umirovljenje, što je njemu osobno svakako bilo povoljnije, a za srpsko građanstvo u Mostaru prihvatljivo rješenje.

O odnosu zatečenih upravnih organa vlasti, u prvom redu kotarskih predstojnika i novih tek obrazovanih kotarskih, mjesnih i seoskih odbora Narodnog vijeća, govoreno je na više sjednica Glavnog odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu. Na sjednici Glavnog odbora Narodnog vijeća od 25. studenog 1918. godine zaključeno je da se sav rad kako kotarskog ureda, tako i narodnog vijeća zasniva na sporazumu, "to će reći ni kotarski predstojnici ni predsjednik Narodnog vijeća ne smiju ništa sami na svoju ruku da poduzmu, što god budu radili treba da sporazumno rade". Pored toga, istaknuto je da su "obadvije vlasti, i kotarski predstojnik i predsjednik kotarskog narodnog odbora, jedna s drugom koordinirane a ne subordinirane. Što se tiče izvršnih organa; kotarskog predstojnika, knezova, muktara, načelnika seoskih općina, neka svi ostanu gdje ih je narod izabrao, otkada je narodna vlada uzela upravu u svoje ruke. A gdje je, pak, narod izabrao po selima mjesto knezova i muktara svoje povjerenike, neka oni vrše sve dužnosti koje su prije imali knezovi i muktari. Naravno da oni sada primaju naređenja od kotarskog predstojnika, a predstojnici treba da donose naređenja sporazumno s predsjednicima kotarskih odbora Narodnog vijeća".²⁰

Iz ovog se može zaključiti da se zatečena upravna struktura dugo zadržala i sporo mijenjala.

Na sjednici Glavnog odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu od 9. studenog 1918. godine, govoreći o odnosu zatečenih upravnih organa i kotarskih, mjesnih i seoskih odbora Narodnog vijeća, Jozo Sunarić, povjerenik za unutarnje poslove u Narodnoj vladi, između ostalog je istakao da "upravne oblasti nisu potvrđene kotarskim i seoskim odborima. Tim odborima nije zadaća da se upliću u agende uprave, nego da sporazumno s tim vlastima što svojskije porade u upravi i u tom pravcu najizdašnije podupiru".²¹ Međutim, tek organizirani područni, kotarski, mjesni i seoski odbori Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu nastoje zatečene organe uprave potpuno staviti pod svoju kontrolu, što je dovodilo do čestih otvorenih sukoba između njih i zatečenih organa uprave, koje je Narodno vijeće, odnosno Narodna

¹⁹ ABiH, Zbirka telegrama Šola-Pribićević, K-5, br. 91/1920.

²⁰ Zapisnik s XV. sjednice Glavnog odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za BiH od 25. studenog 1918. godine. (Hamdija Kapidžić, Građa. Rad Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za BiH u studenom i prosincu 1918. godine, Glasnik Arhiva i društva arhivista BiH, godina III, knj. III, Sarajevo 1963, str. 241 - 242.

²¹ Zapisnik sa sjednice Glavnog odbora Narodnog vijeća BiH od 9. 11. 1918. godine. (Dragoslav Janković-Bogdan Krizman, *Građa o stvaranju jugoslavenske države*, str. 540.)

vlada za Bosnu i Hercegovinu, uz minimalne personalne izmjene, prihvatila i ovlasila da u ime njih vrše upravne i druge poslove u sklopu svojih ranijih ovlasti. Da bi osigurao javni red i mir, Glavni odbor Narodnog vijeća Bosne i Hercegovine nastoji reorganizirati oružništvo, tj. policiju, do čega je i došlo, ali pod kontrolom srpskih vojnih vlasti. Pored toga, Narodno vijeće je pristupilo formiranju narodne garde u svakom mjestu gdje je formiran neki od njegovih organa vlasti. Povodom osnivanja narodne garde, Narodna vlada je uputila svim upravnim vlastima cirkularnu zapovijed u kojoj ih poziva da "odmah u sporazumu s odborima narodnog vijeća" osnivaju narodne garde. Ako negdje odbor nije osnovan, to postojeća vlast poziva da "u sporazumu s tamošnjim svjesnim građanima" osnuje "narodnu gardu" i odmah izabere njenog zapovjednika. U zapovijedi se dalje naglašava da članovi garde moraju slušati naloge svog zapovjednika. Osnovna dužnost garde je da "održati mir i red u mjestu i okolici". U tom smislu, "policija i mjesna policija" treba da se potpuno stave na raspolaganje zapovjedniku garde i da u sporazumu s njim postupaju.²² Međutim, sve ove mjere nisu bile dovoljne da osiguraju red i mir u Bosni i Hercegovini. Tako je u izvješću Atanasije Šole, predsjednika Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine, ministru unutarnjih poslova u Beogradu o putu po Bosni i Hercegovini, u travnju 1919. godine, između ostalog, istaknuto da je "pljačkanje na granici Crne Gore dovelo narod u bijedno stanje i da je osnovan strah koji tamo vlada u muslimanskom dijelu naroda". Pljačkanje je omogućeno činjenicom da nije bilo odgovarajuće oružane zaštite. "Najveća su pljačkanja izvedena za samoga prevrata, kad nije bilo nikakve vojske. Ona su se ponovila čim su vojne čete bile odazvane, a nisu navrijeme dobile zamjene. Daljnji je razlog da se pljačkanja mogu vršiti što oružništvo nije kakvo bi trebalo da bude, niti je dostatan njegov broj, niti je momčad pouzdana. Najbolji oružnički element, Ličani, većinom odu prigodom prevrata svojim kućama. U domaćim se ljudima njima ne može naći zamjena, jer neće bespristrano vršiti službe u svome rodnom kraju. Oružnike bi svakako trebalo dobiti sa strane, a bilo bi dosta da se sadašnji broj povisi za 50 %".²³

Zbog toga je već 4. studenog 1918. godine došlo do sastanka predstavnika Glavnog odbora Narodnog vijeća sa zapovjednikom Druge srpske armije, vojvodom Stepom Stepanovićem, kod Višegrada i zatraženo da se hitno uputi u Sarajevo srpska vojska, o čemu vojvoda Stepa Stepanović odmah izvješćuje svoje zapovjedništvo.²⁴ Šestog studenog 1918. godine prve jedinice srpske vojske ušle su u Sarajevo.²⁵ Istodobno je srpska vlada zbog pritiska na hrvatske građanske političare radila na

²² ABiH, NVBiH, 13439/1918.

²³ Arhiv Hercegovine, Mostar, Zbirka dokumenata porodice Šola, br. 259. O masovnim stradanjima muslimanskog pučanstva u jugoistočnoj BiH nakon stvaranja Kraljevine SHS, opširno vidi, Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 1996., str. 489-494, Noel Malcolm, *Povijest Bosne*, Zagreb-Sarajevo 1995, 220.

²⁴ Stepa Stepanović-Vrhovnoj komandi srpske vojske, Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, str. 495.

²⁵ Opširno o tome, Hamdija Kapidžić, *Pokušaj ujedinjenja BiH sa Srbijom u studenom 1918, BiH u vrijeme austro-ugarske uprave, članci i rasprave*, Sarajevo 1968, str. 262 - 282.

neposrednom ujedinjenju Bosne i Hercegovine sa Srbijom. U svezi s tim, u Bosnu i Hercegovinu su na prijedlog Stojana Protića upućeni general Božidar Terzić i dr. Milan Pećanac da djeluju na pridobivanju javnog mišljenja za stvar Srbije.²⁶ U pismu vojvode Mišića, načelnika "Vrhovne srpske komande", od 20. studenog 1918. godine, generalu Terziću istaknuto je, između ostalog, da je od velikog srpskog interesa ako bi se Bosna i Hercegovina što prije izjasnila za ujedinjenje sa Srbijom. Po mišljenju vojvode Mišića, najbolje bi bilo "ako bi to poteklo od same bosanske vlade" i ako bi ona u tom smislu "izdala jedan javan manifest, da se ujedinjuje sa Srbijom". Vojvoda Mišić preporuča da se u tom pogledu radi "s potrebnim taktom i diskrecijom". O tome treba "sa izvjesnom delikatnošću" govoriti sa Šolom, te "da on bude inicijator svega toga". Potrebno bi bilo da se "ujedinjenje izvrši što prije", s "najvećom diskrecijom", o čemu se može jedino sa Šolom razgovarati "dok ne stigne vladin delegat koji će uskoro biti određen".²⁷ General Terzić već 29. studenog 1918. godine izvješćuje svoje Vrhovno zapovjedništvo da što se tiče želje "da Bosanska vlada proglasi ujedinjenje sa Srbijom, prilike današnje u Bosni i Hercegovini upućuju Vladu na veliki takt i obazrivost, te da se ne prenamagli u ovom pogledu, posebno iz obzira prema Hrvatima kojih ima i u Narodnoj vladi u Sarajevu. Radit će se posrednim putem da stvar sazri, većina Hrvata je za to ujedinjenje, prvi je korak učinjen davanjem sviju skladišta i opreme na upravu srpskoj vojsci, moglo bi se to sada i silom izvesti, ali se bojati komplikacija". Međutim, izvješćuje dalje general Terzić, "Bosanska vlada izjavila je da je i do sada radila po instrukcijama srpske vlade, da će i u buduće isto raditi, a ako se želi promjena pravca dosadašnje politike, onda da im se izdaju potrebne instrukcije".²⁸ Teško bi se iz povijesne perspektive mogla prihvatiti ova konstatacija generala Terzića da je Narodna vlada Bosne i Hercegovine radila po instrukcijama srpske vlade, te da je pored srpskih predstavnika u Narodnoj vladi i većina Hrvata za ujedinjenje sa Srbijom, jer da je to tako bilo, i Bosna i Hercegovina bi se, vjerojatno, prije stvaranja prve zajedničke države jugoslavenskih naroda priključila Kraljevini Srbiji, isto kao što su to već 25. i 26. studenog 1918. godine učinile Vojvodina i Crna Gora.²⁹ Predstavnici srpske vlade i vrhovnog zapovjedništva srpske vojske su i mimo Narodne vlade radili na ujedinjenju Bosne i Hercegovine sa Srbijom, što se vidi iz niza odluka pojedinih mjesnih narodnih vijeća u Bosni i Hercegovini kojima se proglašava neposredno ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom. Tako, na primjer, Narodno vijeće u Banjaluci 27. studenog 1918. godine

²⁶ Stojan Protić-Nikoli Pašiću 6. studenog 1918. godine. (Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, str. 496.)

²⁷ Isto, str. 62. O planovima Vrhovne srpske "komande" za izravno prisajedinjenje BiH, Kraljevini Srbiji, vidi u knjizi Bogdana Krizmana, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Zagreb 1977, str. 183 - 220.

²⁸ Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, str. 664 - 665.

²⁹ Odlukom Velike Narodne skupštine Vojvodine u Novom Sadu 25. studenog 1918. godine Vojvodina se priključila Kraljevini Srbiji, a odlukom Velike Narodne skupštine Crne Gore u Podgorici 26. studenog 1918. godine Crna Gora se isto tako priključila Srbiji. (Branko Petranović - Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 - 1984*, str. 112 - 114.)

izvješćuje vojvodu Stepu Stepanovića da je "Odbor Narodnog vijeća u Banjaluci pokoravajući se neodoljivoj želji naroda bez razlike vjere i imena proklamirao danas potpuno sjedinjenje s Kraljevinom Srbijom pod žezlom NJ. V. Kralja Petra I."³⁰ Predsjednik Narodne vlade u Sarajevu Atanasije Šola, pošto je dobio brzopjav Narodnog vijeća iz Banjaluke, odmah o tome izvješćuje dopredsjednika Središnjeg odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba Svetozara Pribićevića, te između ostalog traži da se Središnji odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba "stavi u sporazum" s Kraljevskom Srpskom vladom. Istodobno se traži da se o tome odmah izvijesti Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu, te da joj se izdaju "potrebne instrukcije kako da dalje postupa". Pored toga, Šola napominje da je "prisajedinjenje proglašeno u okrugu Bihaćkom, čuje se da će se to učiniti i u okrugu Tuzlanskom, eventualno i Mostarskom. Pošto banjalučki okrug izjavljuje da se podvrgava jedino Kralj. Srp. Vladi ili od nje postavljenoj vlasti, moli da Kralj. Srp. Vlada i Središnji odbor SHS u tom pogledu donesu načelno rješenje i izdadu potrebna naređenja". Pošto je stvar veoma hitna zbog opasnosti od anarhije, to Šola moli da mu se na postavljena pitanja odmah brzopjavno odgovori.³¹

Kako je već 1. prosinca 1918. godine izvršeno ujedinjenje, to ministar u srpskoj vladi Stojan Protić, 2. prosinca 1918. godine, izvješćuje Narodnu vladu u Sarajevu da svim mjesnim narodnim odborima priopćava da "i dalje ostaje, do novog naređenja, upravljanje kao sada od strane Narodne vlade u Sarajevu".³²

Objavljivanjem prvoprosinačkog akta, odnosno ujedinjenjem Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, prestala je funkcija Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba kao najvišeg organa vlasti u Državi Slovenaca, Hrvata i Srba. U tom smislu, predsjedništvo Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba je 3. prosinca 1918. godine izdalo jedno priopćenje u kome je između ostalog istaknuto da je prvoprosinačkim aktom prestala funkcija Narodnog vijeća kao vrhovne suverene vlasti Države Slovenaca, Hrvata i Srba na teritoriju bivše Austro-Ugarske Monarhije. "S danom 1. prosinca tvori čitavi naš narod slovensko-hrvatsko-srpski jedinstvenu državu pod regencijom Njegova Kraljevskog Visočanstva prestolonasljednika Aleksandra".³³ Međutim, i dalje je zadržana stara upravna podjela na pokrajine. Sve dotadašnje pokrajinske vlade u Hrvatskoj, Sloveniji, Dalmaciji i Bosni i Hercegovini nastavile su rad, ali uz sve veća nastojanja centralističkih krugova s regentom Aleksandrom Karađorđevićem na čelu za jačanje centralizacije, odnosno sužavanje zemaljskih autonomija i smanjivanje njihovih ovlasti. U brzopjavu upućenom Narodnoj vladi u Sarajevu od strane Predsjedništva Narodnog vijeća u Zagrebu, od 3. prosinca 1918. godine, pored konstatacije o prestanku funkcije

³⁰ Isto, str. 115.

³¹ Isto, str. 116. O neposrednom proglašavanju ujedinjenja pojedinih narodnih vijeća s Kraljevinom Srbijom vidi, Hamdija Kapidžić, *Pokušaj ujedinjenja BiH sa Srbijom u studenom 1918.*, str. 276 - 280.

³² Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Grada o stvaranju jugoslavenske države*, str. 683; Branko Petranović - Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 - 1984*, str. 124 - 125.

³³ Isto, str. 683.

Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, istaknuto je da se “u novoj državi imade odmah organizirati ministarstvo za sve grane javne uprave i sastaviti zajedničko narodno predstavništvo kao provizorna legislativa koja ostaje na okupu sve do Konstituante, do saziva koje ostaju i današnje zemaljske vlade, koliko pojedini resori ne prelaze u jedinstvenu kompetenciju”.³⁴

Ukazom o postavljanju prve zajedničke vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 20. prosinca 1918. godine, prestala je administrativna funkcija Narodnog vijeća koju je do tada u njegovo ime vodilo Predsjedništvo Narodnog vijeća u sporazumu sa srpskom vladom.³⁵ Od 20 ministara u prvoj vladi Kraljevine SHS Srbi su imali 13, Hrvati 4, Slovenci 2 a Muslimani 1 ministra.³⁶ Od bosanskohercegovačkih predstavnika u zajedničku vladu su ušli dr. Tugomir Alaupović, kao ministar vjera, dr. Uroš Krulj, kao ministar narodnog zdravlja i dr. Mehmed Spaho, kao ministar šumarstva i rudarstva.³⁷

Po osnivanju središnje, zajedničke vlade, njezin ministar unutarnjih poslova Svetozar Pribićević informirajući Narodnu vladu u Sarajevu o organiziranju prve zajedničke vlade u Beogradu, odmah je zatražio da svi predstavnici i članovi pokrajinskih vlada podnesu ostavke, što su oni i učinili.³⁸ Tom prilikom, pokrajinskim vladama oduzet je svaki politički značaj, ukinuta je njihova odgovornost pokrajinskim predstavništvima a uspostavljena potpuna podčinjenost središnjoj vladi u Beogradu. Na XII. sjednici Glavnog odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu, koja je održana 30. prosinca 1918. godine, između ostalog, razmatran je dopis upućen od strane ministarstva unutarnjih poslova u kojem je izričito istaknuto da “satom imenovanja Državne vlade prestaju funkcije Narodnog vijeća” i njegova “zasebna organizacija Narodne vlade”. Istodobno se sve “mjesne organizacije Narodnog vijeća” razrješuju, a “administrativna vlast prelazi u ruke upravnih organa”. Pošto je izdao nalog o razrješanju područnih odbora Narodnog vijeća, Glavni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu je na spomenutoj sjednici zaključio da prestaje njegova funkcija.³⁹ Postupajući po nalogu Ministarstva unutarnjih poslova prve jugoslavenske vlade, formirane 20. prosinca 1918. godine, Narodna vlada Bosne i Hercegovine 26. prosinca 1918. godine zapovijeda svim podređenim područnim organima na teritoriju Bosne i Hercegovine da se raspuštanje kotarskih, mjesnih i seoskih odbora Narodnog vijeća odmah sprovede, te da se poslije njihovog raspuštanja imaju odmah obaviti naknadni izbori za općinska, odnosno gradska vijeća i to svugdje tamo gdje izbori nisu održani na zadnjim općinskim izborima za vrijeme austro-ugarske uprave.⁴⁰

³⁴ ABiH, NVBiH, br. 10077/1918.

³⁵ Isto usp. Dragoslav Janković - Bogdan Krizman, *Građa o stvaranju jugoslavenske države*, str. 725-726.

³⁶ Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1992, 60.

³⁷ Branko Petranović - Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 - 1984*, str. 133-134.

³⁸ ABiH, NVBiH, br. 14388/1918.

³⁹ Hamdija Kapidžić, *Građa, Rad Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za BiH u studenom i prosincu 1918*, str. 319 - 320.

⁴⁰ ABiH, NVBiH, br. 276215/1918.

Međutim, sam tijekom ukidanja, odnosno razrješenja mjesnih odbora organizacija Narodnog vijeća, i pored gore spomenute zapovijedi Ministarstva unutarnjih poslova i Narodne vlade u Sarajevu, tekao je neravnomjerno i ne uvijek po želji srpske vlasti. Uz već izdani nalog o njihovom ukidanju i prestanku rada, Narodna vlada je naknadno izdala i neke naputke o postupku samog ukidanja. Određeno je da ukidanjem rukovode kotarski uredi kao organi uprave, da odbori Narodnog vijeća svu svoju imovinu, uključujući tu i arhivu, predaju kotarskim uredima.⁴¹

Predsjednik Narodne vlade Bosne i Hercegovine Atanasije Šola i ostali njezini članovi podnijeli su ostavke 7. siječnja 1919. godine, a istog dana je prijestolonasljednik Aleksandar Karađorđević, na prijedlog ministra unutarnjih poslova, imenovao Šolu za predsjednika Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine.

Ponovno imenovanje Atanasija Šole za predsjednika Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine govori nam da su se središnja vlada i regent Aleksandar morali, i pored nastojanja da se što brže sprovede potpuna centralizacija države, kako u Bosni i Hercegovini tako i u ostalim jugoslavenskim zemljama koje su se ujedinile s Kraljevinom Srbijom, oslanjati na postojeće organe vlasti, svakako s tendencijom postupnog sužavanja njihovih ovlasti.

Uvažavajući istodobno ostavke povjerenika, odnosno članova vlade, a ne postavljajući na njihova mjesta nove povjerenike, regent Aleksandar je na prijedlog ministra unutarnjih poslova ukinuo veći broj povjereništava u pokrajinskim vladama.⁴² Što se tiče pokrajinske vlade Bosne i Hercegovine, iz njezina djelokruga izdvojeni su i pridodati poslovima zajedničke državne vlade vanjski i vojni poslovi, državne financije, zatim resor za ishranu i obnovu zemlje, trgovine, obrta i industrije i ad hoc obrazovani resor za pripremu Konstituante i izjednačenje zakona, tako da su Zemaljskoj vladi ostavljena samo četiri povjereništva, i to: za unutarnje poslove, pravosuđe, prosvjetu, vjeroispovijesti i poljoprivredu.⁴³ U poslove ovih preostalih povjereništava središnja vlada i njezini ministri su se sve češće miješali ili intervenirali u raznim pitanjima iz osobnih ili političkih razloga. Središnja vlada je u početku postavljala samo više činovnike u pokrajinama, a kasnije i ostale.⁴⁴ Nezadovoljni velikosrpskom politikom i položajem tek organizirane Zemaljske vlade, dvojica njezinih povjerenika, Jozo Sunarić i Vjekoslav Jelavić, su 31. prosinca 1918. godine izjavili predsjedniku vlade Atanasiju Šoli da "pošto je naredbom ministarstvu prestala svaka funkcija Narodnog vijeća, koje nas je delegiralo u Narodnu vladu za Bosnu i Hercegovinu, i pošto će se od ministarstva sastaviti vlada sa činovničkim karakterom, a mi ne želimo vršiti funkciju činovnika, to Vas molimo da demisiju, koju smo regentu podnijeli, smatrate u pogledu

⁴¹ O ukidanju pojedinih mjesnih odbora organizacije Narodnog vijeća na teritoriju BiH, vidi, Kasim Isović, n. dj. 33 - 39.

⁴² Bliže o tome, Dragoslav Janković, *Društveni i politički odnosi u Kraljevstvu SHS uoči stvaranja Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista)*, Istorija XX. veka, Zbornik radova, I, Institut društvenih nauka, Odjeljenje za istorijske nauke, Beograd 1959, str. 72 - 73.

⁴³ ABiH, NVBiH, br. 14388/1918.

⁴⁴ Dragoslav Janković, *Društveni i politički odnosi u Kraljevstvu SHS uoči stvaranja Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista)*, str. 73.

naših osoba definitivnom”.⁴⁵ Ostali članovi Narodne vlade su podnijeli ostavke 7. siječnja 1919. godine. Istog dana, kao što je spomenuto, njezin dotadašnji predsjednik Atanasije Šola reimenovan je za predsjednika novoformirane Zemaljske vlade. Međutim, na osnovi dokumenata može se zaključiti da je Narodna vlada djelovala tijekom cijelog siječnja 1919. godine, tako da je Zemaljska vlada počela s radom tek 1. veljače 1919. godine. Točan datum prestanka rada Narodne vlade možemo dobiti tek posrednim putem, jer o tome nije ništa izravno i službeno zabilježeno. Tako se npr. vidi da Policijska direkcija u Sarajevu još 31. siječnja 1919. godine upućuje svoje dopise Narodnoj vladi za Bosnu i Hercegovinu, a već 2. veljače 1919. godine Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu. Slično tome u Zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu izašla je 31. siječnja 1919. godine posljednja naredba Narodne vlade, a u narednom broju od 9. veljače 1919. godine naredbu je već potpisala Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu.⁴⁶

Već je istaknuto da je zajednička središnja vlada u Beogradu stalno nastojala smanjiti ovlasti Zemaljske vlade u Sarajevu, odnosno da su od nekadašnjih deset povjereništava Zemaljskoj vladi ostavljena u njezinoj izravnoj ovlasti samo četiri. Međutim, to nipošto ne znači da su te promjene u praksi izvršavane odmah, tako da je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu još četiri-pet godina u osnovi zadržala onu organizaciju kakvu je imala Narodna vlada, naravno s izvjesnim promjenama. U sastav Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u prvo vrijeme su pored predsjednika i dopredsjednika ulazili i povjerenici za unutarnje poslove, za pravosuđe, za poljoprivredu i rudarstvo, za zdravstvo, za prehranu, za trgovinu, obrt, poštu i brzojave, za bogoštovlje i nastavu, za narodnu obranu i za socijalnu skrb.⁴⁷ Središnja vlada je u Beogradu 26. veljače 1919. godine izdala Uredbu o osnivanju pet povjereništava Ministarstva financija (u Ljubljani, Zagrebu, Zadru, Skoplju i Sarajevu).⁴⁸ Ubrzo je hrvatski naziv “povjereništvo” odnosno “povjerenik” zamijenjen srpskim nazivom “*delegacija*” odnosno “*delegat*” ministra financija. Pored spomenutih povjereništava, u sastav Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu ulazili su sada ne povjerenik već delegat ministra financija i povjerenik ministra za javne radnje i željeznice. Delegat ministra financija je postao samostalan pokrajinski organ državne uprave, neposredno podređen svom ministarstvu, te je u oblasti financijskih poslova imao veoma široke ovlasti. U ime mjerodavnog ministarstva delegat je upravljao poslovima financijskih prihoda i rashoda, prireza i razreza, svih vrsta davanja i otpisa, vršeći pritom kontrolu i nadzor putem organa financijske straže.⁴⁹

Organiziranjem novih ministarstava središnje državne vlade, te spajanjem pojedinih njezinih resora, uzrokovalo je česte organizacijske personalne promjene u Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu. Pored naprijed navedenih povjereništava

⁴⁵ Kasim Isović, n. dj. str. 46.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto, str. 47 - 48.

⁴⁸ Zbornik zakona i naredbi za BiH, od 22. 3. 1919.

⁴⁹ Na položaju delegata ministra financija nalazio se cijelo vrijeme Dušan Šijan, bivši financijski savjetnik Narodne i Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. (Kasim Isović, n. dj., str. 49.)

osnovani su odjeljenje i odsjeci za građevine, socijalnu politiku i agrarnu reformu, šumarstvo i rudarstvo.⁵⁰ Sve te promjene su u skladu s velikosrpskom hegemonističkom, centralističkom politikom imale za cilj što tješnje vezivanje Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu sa središnjom državnom vladom te osobito s Ministarstvom unutarnjih poslova, kao njezinom novom nadređenom organu.

Što se tiče lokalnih organa uprave u Bosni i Hercegovini u vrijeme postojanja Zemaljske vlade i dalje djeluju zatečeni organi vlasti. Da su promjene unutar lokalnih organa vlasti tekle veoma sporo, jasno nam govori akt Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu koji je trećeg srpnja 1919. godine uputila kotarskom uredu u Kotor-Varošu s izričitom zabranom raspisivanja izbora za kotarsko vijeće, odnosno gradsku i seosku općinu. Zemaljska vlada navodi više razloga za takvu zabranu. Prvo je nepostojanje općeg izbornog prava, jer se "izborni red za gradske općine osniva na cenzusu i konfesionalnom ključu", a nije osigurano ni tajno glasovanje. Na istim načelima se zasniva i izborni red za kotarska vijeća, s tom razlikom, što je tu izborni pravo još "skućenije", jer aktivno biračko pravo imaju samo članovi seoskog medžlisa i gradski vijećnici, te građani koji plaćaju najviše poreza. U aktu se dalje ističe da "u našijem izbornijem redovima vladaju nesuvremeni i nedemokratski principi, pa Zemaljska vlada ne može pristati da se u doba općeg jednakog, tajnog i proporcionalnog prava glasa provode izbori na starim i nesuvremenim izborima. Novi izborni red se ne može još postaviti dok narodno predstavništvo ustavno ne pretrese gornja temeljna pitanja izbornog prava uopće". Prema tome, ističe se na kraju akta Zemaljske vlade, da "neće ni tome kotarskom uredu preostati ništa drugo nego kao i ostalim u zemlji da radi na dosadašnjijem općinskim vijećima i kotarskim vijećima, u koliko su sposobni za posao i narod s njima zadovoljan".⁵¹

S obzirom na uvjete i ograničene mogućnosti izvješćivanja određenih organa uprave i sporo reagiranje vladina aparata, to su lokalni organi često kasnili za tijekom događaja a u njihovim službenim nazivima i titulama je vladalo opće šarenilo. Vlasti su uporno nastojale ranija hrvatska zvanja iz austrougarske uprave zamijeniti nazivima iz administracije Kraljevine Srbije, ali u tome su nailazili na osjetan otpor u pojedinim područjima Bosne i Hercegovine, posebno gdje je prevladavalo hrvatsko, pa i muslimansko pučanstvo.

Većina dotadašnjih bosanskohercegovačkih odgovornih službenika Hrvata i Muslimana, iako ih je bilo u zatečenoj strukturi vlasti najmanji broj, smjenjivani su pod različitim izgovorima. Svi ovi postupci srpskih vlasti izazvali su veliko nepovjerenje i nezadovoljstvo hrvatskog i muslimanskog pučanstva Bosne i Hercegovine prema velikosrpskoj vladi odnosno dinastiji. S druge strane, beogradski vladajući krugovi su bili nezadovoljni zbog činjenice da je činovnički aparat ostao gotovo nepromijenjen u odnosu na stanje prije ujedinjenja. U svezi s tim, ministar unutarnjih poslova Svetozar Pribićević izvješćuje predsjednika Zemaljske vlade u Sarajevu Atanasija Šolu da bi

⁵⁰ O sastavu Zemaljske vlade i njenim čestim organizacijskim i personalnim promjenama, vidi, Kasim Isović, n. dj. str. 50-52.

⁵¹ ABiH, Pokrajinska uprava BiH, br. 134216/1919.

zbog toga "što narod u Bosni i Hercegovini vidi pred sobom isto činovništvo koje je vladalo nad njim u bivšoj habsburškoj monarhiji i zato ne osjeća promjenu režima, nego se štoviše tuži da su odnošaji ostali isti, bilo potrebno odmah pristupiti čišćenju činovničkog kora". Umjesto tih Pribićević obećava da će staviti "na raspoloženje činovništvo iz Srbije za svaku struku, jer je i to bolje nego da politički kompromitirane osobe, koje su još uz to gnjavile narod, predstavljaju pred narodom novi režim u velikoj ujedinjenoj državi".⁵² Jedan od najvećih centralista i unitarista u to vrijeme Svetozar Pribićević, iako nije poznao situaciju u Srbiji, preporuča za rad u Bosni i Hercegovini činovništvo iz te zemlje, neovisno o tome što ono nije poznavalo prilike u Bosni i Hercegovini.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je djelovala sve do donošenja tzv. Vidovdanskoj ustava 28. lipnja 1921. godine, kojim je uspostavljena Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu, na čijem se čelu nalazio pokrajinski namjesnik do formiranja novih ustavom predviđenih administrativno-teritorijalnih jedinica, tj. oblasti s velikim županima na čelu.

Velikosrpska centralistička hegemonistička politika negacije Hrvatske i BiH nastavljena je zavođenjem šestosiječanjske diktature 1929. godine. Tada je država pod nazivom Jugoslavija u administrativnom smislu bila podijeljena na 9 banovina.

Banovine su bile tako organizirane da je u šest banovina bila predviđena srpsko-pravoslavna većina.

Takva politika beogradskih vladajućih krugova nastavljena je i nakon zaključenja Sporazuma Cvetković - Maček 1939., godine kada su dijelovi BiH pripali novoformiranoj Banovini Hrvatskoj.

Pitanje položaja BiH u tim uvjetima izlazi iz okvira ovog rada.

Summary

In the process of disintegration of the Austro-Hungarian Empire in the autumn of 1918, south-slavic countries (Slovenia, Croatia, Bosnia and Hercegovina) integrated into the State of Slovenians, Croats and Serbs, with the seat of the National Council of Slovenians, Croats and Serbs (SHS) in Zagreb. This state, through the First December Act 1918 was united with the Kingdom of Serbia into single Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians.

Immediately upon unification, hegemonistic bourgeois circles with ambitions for Great Serbia led by Aleksandar Karađorđević, attempted to eliminate existence of Croatia and Bosnia and Hercegovina – in accordance with their centralistic and unitaristic politics.

⁵² Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 55.

However, this great-serbian ruling structure was not able to realize their goals for a long time after the unification. Namely, since the unification on 1 december 1918 until the passing of the so-called Vidovdan Constitution, in 1921, Bosnia and Hercegovina had a functioning People Government, called Zemaljska vlada, which confirms the fact that the first common Government of the Kingdom of SHS had to rely on the existing organization of administration in certain district, obviously with a tendency to narrow the scope and level of responsibilities which were within the competencies of this district Governments.